

УЧАСТЬ ПСИХОЛОГА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ

Артиш Надія Вікторівна

<https://orcid.org/0009-0005-5773-582X>

*аспірантка кафедри історії та теорії держави і права
юридичного факультету,*

*Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Проблема домашнього насильства в сучасних реаліях є гострою. Її актуальність для суспільства полягає у тому, що вона є комплексною, непрогнозованою, а пріоритет держави полягає у необхідності імплементації інтеграції міжнародного законодавства у національне, впровадження міжнародних стандартів прав людини, серед яких важливе місце посідають міжнародні стандарти запобігання та протидії домашньому насильству. Питання запобігання вчиненню злочинів проти життя і здоров'я дітей, статевої свободи та статевої недоторканості, пов'язаних із домашнім насильством є перебуває у фокусі уваги усієї правоохоронної системи.

Слід зауважити, що саме діти являють собою особливу соціально-вразливу групу, щодо яких законом передбачено закріплення додаткових правових гарантій для захисту їх прав і законних інтересів.

Постраждалі від таких правопорушень особи є особливо вразливою категорією, нерідко піддаються ризику вторинної травматизації, залякування та помсти з боку кривдників під час кримінального провадження, а тому можуть змінювати показання, відмовлятися від обвинувачення або не здійснювати активних дій щодо свого захисту чи своєї постраждалої дитини, насамперед тоді, коли перебувають в економічній залежності від кривдника.

Україна, в рамках реалізації Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, передбачила забезпечення індивідуального підходу до допиту дітей незалежно від їхнього статусу у кримінальному провадженні, в тому числі із використанням міжнародних стандартів [1].

У Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами наголошено на тому, що досудове розслідування має здійснюватися з урахуванням прав постраждалої особи (ст. 49).[2] У Директиві 2012/29/ЄС Європейського

Парламенту та Ради від 25.10.2012, що запроваджує мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів, та Директиви (ЄС) 2024/1385 Європейського Парламенту та Ради від 14.05.2024 про протидію насильству щодо жінок та домашньому насильству зазначено, що важливим є шанобливе, чуйне, індивідуальне, професійне та недискримінаційне ставлення до постраждалої особи під час усього кримінального провадження.

Саме тому, ПАРЄ у Резолюції 2529 (2024) зазначає, що жодну дитину в Україні не оминула війна, водночас усі українські діти мають право користуватися правами та свободами, закріпленими у відповідних міжнародних документах з прав людини. Права та найкращі інтереси дитини мають переважати в процесі прийняття всіх рішень стосовно них [3].

Декларація прав дитини закріплює принцип, що дитина за будь-яких обставин має бути серед тих, які першими одержують захист і допомогу. В усіх діях щодо дітей незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [4].

Вказані норми транспонується у ч. 2 ст. 10 КПК України, згідно якої неповнолітні, під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями [5].

Ратифікувавши Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (*Лансаротська конвенція*), Україна взяла на себе зобов'язання вжити необхідних заходів для забезпечення проведення розслідування та кримінального провадження в найкращих інтересах та з повагою до прав дитини, впровадити захисний підхід до постраждалих, забезпечуючи унеможливлення посилення розслідуванням та кримінальним провадженням травми, отриманої дитиною (ч. ч. 1, 2 ст. 30), а також вжити заходів щодо забезпечення якомога меншої кількості її опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження (п. «е» ч. 1 ст. 35) [6].

Наразі спостерігається збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, в тому числі і вчинених стосовно дітей.

Зокрема, пресслужба Офісу Генерального прокурора оприлюднила інформацію, відповідно до якої року кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, збільшилася в рази. Зокрема, упродовж 2023 року від домашнього насильства постраждали 6787 осіб, з них 5441 жінка та 571 дитина, у 2024 році ця цифра сягнула 8174 осіб та 591 дитина, свідками вчинення кримінальних правопорушень стали 526 дітей [7].

Зазначена вище негативна динаміка сприяє тому, що концепція дружньої до дитини юстиції набуває актуальності.

Окремим кроком впровадження цілісних та комплексних підходів можна визначити залучення психолога до кримінальних проваджень за участі дітей. Йдеться не лише про ситуативне виконання норми ст. 226 КПК України, а про визначення певної державної політики в цьому напрямку. На необхідність залучення психолога до судового розгляду в справах за участі дитини звертають увагу Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, ухвалені 17.11.2010 [8] Вказані принципи є практичним інструментом, який сприяє адаптації судових і позасудових систем держав-учасниць до індивідуальних потреб дітей у сфері юстиції, реалізації їхніх прав і інтересів.

При повній повазі права дитини на приватне та сімейне життя, слід заохочувати тісну співпрацю між різними фахівцями для отримання повного розуміння дитини, а також оцінки правового, психологічного, соціального, емоційного, фізичного та пізнавального стану.

Задля забезпечення доступу дітей до правосуддя через надання зрозумілої правової інформації та отримання зворотного зв'язку від дитини у вигляді правдивих свідчень є ключовим аспектом захисту прав дитини у демократичній країні.

В рамках реалізації зазначеного, в Україні запроваджено пілотний проєкт щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб, який з 01.09.2024 діє у всіх областях України.

Зокрема, спільним наказом міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Офісу Генерального прокурора № 493/5/67/32 від 07.02.2023 запроваджено названий пілотний проєкт та передбачено залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги.[9]

Згідно інформації Координаційного центру з надання правничої допомоги, який здійснює координацію діяльності системи безоплатної правничої допомоги за *перший місяць* роботи проєкту від слідчих, дізнавачів, прокурорів та суду до системи надання безоплатної правничої допомоги надійшло 189 запитів про залучення психологів. Результат наступних восьми місяців реалізації пілоту (з жовтня 2022 року по травень 2024 року) довів ефективність та важливість залучення психологів для підтримки дітей, які опинились у контакті (конфлікті) з законом, зокрема стали свідками, потерпілими у кримінальному провадженні, або підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення.

Так, станом на 26.05.2024 системою надання безоплатної правничої допомоги видано 2557 запитів, найбільше з яких – в місті Києві (714),

Львівській області (647) та Дніпропетровській області (349). Психологи взяли участь у 2934 слідчих (розшукових) діях та процесуальних діях за участю малолітніх, неповнолітніх осіб в межах 1447 кримінальних проваджень.[10]

Література:

1. Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 27.02.2025).

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), від 11.05.2011. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (ратифікована Україною 20.06.2022) (дата звернення 27.02.2025).

3. Резолюція щодо становища дітей України (№ 2529) <https://pace.coe.int/en/files/33348/html> (дата звернення 27.02.2025).

4. Декларація прав дитини від 20.11.1959 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення 27.02.2025).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

6. Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : Конвенція Ради Європи № 4988-VI від 20.06.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 27.02.2025).

7. Офіс Генерального прокурора <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-diyalnosti-organiv-pravoporyadku-shodo-stanu-zapobigannya-ta-protidii-pravoporushennyam-pov-yazanim-z-domashnim-nasilstvom> (дата звернення 27.02.2025).

8. Комітет міністрів Ради Європи, Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо юстиції, дружньої до дитини, 1, 13 (2010 р.), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804b2cf3>

9. Спільний наказ міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Офісу Генерального прокурора № 493/5/67/32 від 07.02.2023 запроваджено названий пілотний проект та передбачено залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text> (дата звернення 27.02.2025).

10. Пресцентр центру з надання правничої допомоги координує діяльність системи безоплатної правничої допомоги. <https://legallaid.gov.ua/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-2>

СТАЛКІНГ ЯК ФОРМА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Батраченко Тетяна Сергіївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правоохоронної діяльності
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Сталкінг як форма психологічного насильства та переслідування, є важливим об'єктом досліджень у сфері кримінального права. У сучасному суспільстві, особливо за умов глобалізації та розвитку цифрових технологій, це явище набуло нових проявів, які суттєво ускладнюють захист прав потерпілих [1; 4]. В Україні, де питання безпеки громадян набувають дедалі більшої актуальності в контексті війни, що триває, і пов'язаних із цим соціальних криз, потреба у впровадженні ефективних правових механізмів для боротьби зі сталкінгом є надзвичайно важливою. Збройна агресія та пов'язані з нею виклики, такі як окупація окремих територій, масштабні внутрішні переміщення, руйнування соціальних зв'язків та економічна нестабільність, значно посилюють ризики для найбільш уразливих категорій населення. Жінки, діти, внутрішньо переміщені особи та ветерани війни стають потенційними жертвами психологічного насильства, включаючи сталкінг, який часто не лише порушує особистий простір, але й завдає значної шкоди психічному здоров'ю.

Водночас розвиток цифрових технологій сприяє поширенню кіберсталкінгу, коли переслідувачі використовують соціальні мережі, мобільні додатки, електронну пошту та інші платформи для здійснення нав'язливих контактів, залякування або стеження. Особливо це стосується молоді та жінок, які є активними користувачами цифрових технологій і часто недостатньо обізнані про механізми захисту. Відсутність чітко визначених